

APÁM A KOPORSÓBAN

Dédapám színész volt, nagyapám hajós és vasutas; de én már csak apámat ismertem, aki olyan volt, mint egy színész és úgy élt, mint a hajósok.

Beszélggettünk s ő hirtelen elfordult, zavartan másfelé tekintett s nem felelt a kérdéseimre. Néha szerettem volna, ha keményen a szemembe néz; ő azonban kitért; ilyenkor zavar látszott rajta, szorongás és feszélyezettség.

Most már egyre távolodik az időtlen időben, a hűvös halálban. Alakja szétbomlik; amíg élt, olyan volt, mint egyetlen csillag; ma már egész égbolt, csillagok, talányos jelképek egész seregével. Kusza, bonyolult, kétes égbolt...

Emlékeimmel próbálom rabulejteni. Most is elsiklik előlem: szerepekben látom, mint egy színészt; forogva siklik lefelé egy megfoghatatlan folyó hátán, talányos, merev mosollyal, mint a hajósok.

Megnő, visszafelé is nő, ősei felé, az időben.

Emlékszem egy esős téli napra; gimnazista voltam, szürke víz alatt élt a város és a villamosok úgy úsztak a házak közt, mint rejtelmes, nagy halak egy sziklás tengerfenéken. Leszálltunk; az utca nevét nem tudom, csak a kép él bennem; álmaimban olykor megállok a nyirkos kapu alatt, mint akkor, tele oktalan félelemmel.

— Rögtön jövök, — mondta apám, halkán, mintha szegyenkeznék. — Csak beszéltek Sulekkel.

Es eltűnt az udvaron, a zápor ferde szálai mögött.

Sulek néha a lakására is följött. Félrevonultak, suttogva tárgyaltak, apám közben gyanakodva felém pillantott és intett Suleknek: csendesebben. Titkokat óvtak előlem. Pénzt hoztak és vittek. Kávéházakban tárgyaltak; ezüst villák, kanalak, kancsók, apró arany holmik vándoroltak a kezükön. Sokszor siettek, mert Held, az óras türelmetlenül várta őket, szimatolva homályos pultja mögött, homlokán a nagyítóval, mint egy unikornis.

Es két alku, két találka közt apám meghatottan magához vont olykor, csókokkal halmozott el, utcán, moziban, vendéglőben vagy kávéházban, kínos gyöngédséggel, szinte áradozva becézett, elnézett fejem fölött az üres messzeségbe és ezt suttogta:

— Ha tudnád, mennyire szeretlek!

Aztán hirtelen föleszmélt s rohant, mert jött a hajó, Turnu Szeverinből, vagy a bukaresti gyors.

Egy kora tavaszra is emlékszem, a hideg égre, a csillagokra a tetők fölött, a megnőtt utcákra, az éjszakákra, meg egy női kézre és apámra: tétován állt a halotti lámpafényben s hangja csupa kérlelés volt, ahogy félig vonakodva, félig unszolva rám-szólt:

— Csókolj kezet szépen.

Kezet csókoltam. Az idegen nő megsimogatta arcomat. Nyílt a kapu, alvilági, álmos házmeister-arc tűnt föl, hajában a fanyar eszméletlenség hinárjaival. A nő besurrant, visszaintett és eltűnt. Esztelen orgonaillat maradt utána, meghökkentően e koratavaszban, akár egy lázadás.

— Tetszik neked ez a néni? — kérdezte apám.

Vállatvontam.

— Mert ha neked is tetszik, akkor ő lesz a te új anyukád, mondta.

Úgy mondta, hogy tudtam: ha nem tetszik, akkor is úgy lesz. Hallgattam. Gyűlöltem és sajnáltam apámat. Édesanyámra gondoltam, görcsösen idézgettem lelkemben a képét, de csak egy hajnal láttam, s a papot, lila stólában, ahogy ágyam fölé hajol és könnyű, hideg ujjával keresztet rajzol a homlokomra. Némán haladtunk tova a házak zezugos árnyékában; aztán apám hirtelen megragadta a karomat, fölmulatott az égre, egy szikrázó csillagra az égen.

— A Sziriusz, — mondta rejtelmesen; hangja hamisan kongott és arcán elmélyültek a vonások. Horgas saszorra szinte belemetszett a levegőbe, boltozatos, nagy homloka fénylett; idegen volt, üres és nagyszerű. Alakja megnyúlt, mélyen ülő barna szeme parázslott. Lángok lobogtak benne, hideg lángok; mintha deszkákon állna. Tenyerén siserdő, lila labdáival.

Aztán egyszerre összeomlott.

— Majd nyáron, — mondta tétován, határozatlan mozdulattal, mind elmagyarázom neked a csillagokat.

És sebesen elindult, egy lépéssel előttem, hazafelé.

Szobája falán fényképek függtek, arany keretben; ágya fölött, a fejénél a színez és a hajós. Almaiban talán velük társalkodott: nappalokint talán az ő szerepeiket és kalandjaikat másolta. Főnt élt a város fölött, negyedik emeleten; szegények látogatták, előre köszönt a koldusoknak és cukrot osztogatott a Páva-utca satnya gyerekeinek. Esténként pénzt számolgatta; ajka ilyenkor mozgott és szemöldöke összehúzódott. S egyszer, este tízkor, váratlanul be-toppant a Kapitány.

Halványkék ruhát viselt, vad piros nyakkendőt; szalmakalapját lóbálta és harsányan nevetett, ragadozó fogsora villogott s tekintete rátapadt a pengők és krajcárok tornyocskáira.

— Hja! — kiáltotta és hanyagon a karosszékbe vetette magát. Mintha soha többé nem akarna elmozdulni onnét, — könnyű a gazdagoknak.

Apám fölállt, hátát védekezően az íróasztalnak vetette; arcát ismeretlen szorongás torzította el.

— Szegény vagyok, — mondta megtörtén, — nagyon szegény vagyok, Áron.

A Kapitány kurtán fölnevetett.

— Látom!

Apám elsápadt, aztán hirtelen lángbaborult. Ágyamhoz ugrott. Berántotta rólam a takarót és széttárta mellemen az inget.

— Nézd! — kiáltotta tompán, — minden az övé! Érte élek. Erte dolgozom, ezért a kis árváért...

A Kapitány lomposan fölemelkedett.

— Adj tíz pengőt, — mondta közönyösen.

Apám elszántan az íróasztalhoz futott, kirántotta a fiókot, be-tésöpörte a pénzt, bezárta és zsebre-vágta a kulcsot.

— Egy vasat se! — rikácsolta.

— Adj tíz pengőt, — ismételte komoran a Kapitány.

Apám sokáig hallgatott.

— Ötöt, — mondta aztán.

Tízet.

— Hatot.

A Kapitány újra nevetett, szárazon, ingerülten.

— Nyolc és a kapupénz, — mondta, egyszerre hetykén és bizonytalanul és tenyerét nyujtotta a pénzért.

Apám kikísérte, visszajött, íróasztalához ült és tovább számolt. Később, órák múltán odajött hozzám és szórakozottan betakart.

Szeretett engem? Nem tudom. Soha nem volt őszinte hozzám. Főlnőttem és elszakadtunk egymástól. Egy városban éltünk, de csak ritkán találkoztunk. Többnyire kávéházakban. Türelmetlenül várt, s amíg beszélgettünk, egyre az óráját nézegette.

— Dolgod van? — kérdeztem.

— Ó nem, — felelte zavartan, határozatlanul s utána egy ideig rajtakapottan figyelt a szavaimra. De hamarosan újra elkalandozott, nem vette észre, hogy közben elhallgattam. Mintha mindig úton volna, két út közt, egy kurta állomáson. Régimódi irattáskája a keze ügyében; ezzel a táskával vándorolt hivatalokban, éttermekben, utcákon, karját lóbálva, zaklatottan és egyre fáradtabban, szívében a halállal.

Néha meglátogattam; írógépe fölé hajolva találtam, beadványokat szerkesztett, szörnyeteggel hadakozott; „ülj le” — mondta szórakozottan s még egy fél óráig kopogott utána. Aztán fölpattant, kirántotta az ívet a gépből, hátralépett, emelt hangon, izgatottan fölolvasta művét. Újságokkal és képviselőkkel levelezett, szekrényeit, fiókjait elborították az iratok és cédulák; fantomokkal viselt háborút. Hangja néha elcsuklott, ilyenkor szívéhez kapott s homlokát kiverte a verejték.

Ezekben az időkben úgy gondoltam rá, mint egy eltávozott. Idegen csillagon élő messzi ismerősre.

Egy tavaszi reggelen kaptam meg a hírt: kórházba szállították. Megrendülten néztem: összezsugorodva, kiszáradva feküdt az ágyban, válla beesett, bőre szikkadtan tapadt rá csontjaira, úgy hatott, mint egy gyerek, csak a feje volt a régi, sasorra és homloka és tekintetében a riadt fény.

A világ nem érdekelte már. Ifjúságáról beszélt, ha magához tért, apjáról, a dunai hajósról, aki később vasutas lett, és nagyapjáról, a színészről, aki Shakespeare-t játszotta és Bánk bán-ban Tiborcot. Hamar kifáradt, csüggedten, kutatva figyelt; mondani akart valamit, a három kegyetlen hónapon át, amíg utolsó ellenfelével harcolt, a halállal, egyre mondani akart valamit és soha nem mondta meg.

— Majd egyszer, — súgta az utolsó napokban, meggyőződés nélkül, — hogy megtudd, mit tettem érted.

Ez volt az utolsó szava hozzám. Három nap múlva meghalt. Reggel halt meg, szikrázó, boldog napfényben, tomboló madárdalban; ablakán beömlött a kórház kertjéből a fák újjongó nyár-eleji zöldje. Apácák imádkoztak fölötte és az az asszony sírt, akit egyszer, régen, hazakísértünk.

Azt mondták, gazdag volt; nekem mindig azt mondta, szegény. Anyagi ügyeit soha nem firtattam. Nagyon messze éltünk egymástól, s amikor beléptem az üres szobába s még egyszer megnéztem az ágyát, egy pillanatra arra gondoltam: majd most, a halálában talán közelebb jön hozzám. Talán megüzeni azt a szót, amit nem tudott kimondani.

Amikor végrendeletét fölbontottuk, mint valami láz, tört rám ez a vágy: bár szólhatnék neki, bár rábírhathnám most, amikor már

eltávozott: ha nem tette meg eddig, most, szellemkezével, búcsúzóul, vesse oda ezt az egyetlen, földoldó szót.

Egy aranyórát hagyott rám, duplafödélű, zenélő, régi arany zsebórát. Nagypjáié volt egykor, a színészé. S egy levelet, ezzel a fölírással: „Fiamnak, saját kezébe, halálom után.”

Doboló szívvel téptem föl a borítékot. Hét évvel azelőtt írta. furcsa, ideges betűivel. Pár sor volt az egész. Csak ennyi: az órát, amit rámhagyott, el kellett adnia; nehéz viszonyai kényszerítették rá.

Amikor a koporsóban feküdt, virágok közt a ravatalon, sokáig néztem. Pillája nyugodtan simult üreges szemére, orra ívén túlvilági nyugalom, roppant homlokán földöntúli béke. Nem az apám volt: egy megszépült, kegyetlen, többé soha nem változó ismeretlen férfi feküdt előttem. Ajkát szigorúan összezárta s én nem tudtam, honnét olyan ismerős az ismeretlensége, hol láttam már ezt a merev maszkot az arcán.

Aztán egyszerre eszembejutott egy messzi délelőtt, a színház múzeumában. A ösöket mutogatta, a híres színésznőt, meg nővérét, dédapám feleségét. S egy maszkot a falon, egy hideg és talányos gipsz-arcot: dédapám halotti maszkját.

Mikor koporsója födelén dübörögni kezdtek a hantok, hirtelen kísértést éreztem, hogy ebben az izzó, metsző nyárban, ebben a lázas napfényben utána kiáltsak, föltépjem a koporsót, letépjem arcáról a maszkot s kifacsarjam dermedt ajkai közül az igazságot.

De akkor már a koszorúkat rakták rá a hantra és ő már mesze járt, az ég báránnyelű közt, az irgalmatlan magasságban. Káposztalepkepár libegett a sírok fölött, lángolt a nyár, forrt a temető virágaiban az élet, a napfény fuldoklott a rózsák kilángolt vörössében. S ő úszott a felhők gályáján, utolsó, végleges, örök szerezében.

Ősei várták, a hajós és a színész.

Rónai György.

VÉGH GYÖRGY:

HONVÁGY

Arnyas füzek alján
szomorú hattyúkat
kerget a szélvész.

Arnyas füzek alján
szomorú hattyúként
jó volna élni.

Nem lehetek én már
fodros vizek habja,
szomorú hattyú se,
arnyas füzek alja
soha-soha én már
nem lehetek.